

بررسی معضل بالا بودن مهریه در نکاح

کد موضوعی: ۲۷۰

شماره مسلسل: ۸۵۹۶

مهر ماه ۱۳۸۶

دفتر: مطالعات فرهنگی

به نام خدا

فهرست مطالب

۱.....	چکیده
۲.....	مقدمه
۳.....	مهریه
۶.....	دلایل محدود کردن مهریه
۷.....	ایرادها و انتقادات به طرح تعیین سقف مهریه
۱۰.....	بررسی قانونی تعیین سقف برای مهریه
۱۱.....	راهکارهای پیشنهادی در جهت واقعی کردن مهریه
۱۹.....	راهکار پیشنهادی در قانون مدنی

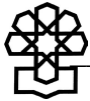

بررسی معضل بالا بودن مهریه در نکاح

چکیده

بالا بودن مهریه و سخت‌گیری در آداب و رسوم ازدواج در بسیاری موارد موجب کاهش آمار ازدواج و عدم رغبت جوانان به این سنت الهی و پسندیده شده است. جهت حل این مشکل، راهکاری به منظور اصلاح قانون مربوط به مهریه بررسی شده که بر اساس آن طبق قانون برای مهریه حدود و سقف معینی مثلاً تعدادی سکه طلا تعیین شود. مبلغ مذکور جهت ثبت، نیاز به چیزی جز توافق طرفین ندارد. چنان چه طرفین بخواهند مبلغی بالاتر از آن را به عنوان مهریه تعیین کنند، ثبت مبلغ مازاد نیاز به تضمیناتی از قبیل ملک، سرقفلی، پروانه دارای اعتبار مالی و ... در دفاتر دارد، که در صورت طلاق یا مطالبه زوجه، زوج ملزم به پرداخت مبلغ مهریه در مهلت مقرر از سوی دادگاه است، در غیر این صورت مورد تضمینی مهریه به نفع زن معادل مبلغ مهریه واگذار می‌شود.

گزارش حاضر در صدد است کارایی و سودمندی طرح مزبور را در تحقق واقعی کردن میزان مهریه و به تبع آن در حل قسمتی از مشکلات ازدواج جوانان مورد بررسی قرار داده، نظرات فقهی و حقوقی در خصوص تعیین سقف برای مهریه را بیان کرده و به ارائه راهکارهای عملی جهت متعادل کردن میزان مهریه‌های تعیینی در جامعه بپردازد.

مقدمه

در فرهنگ اسلامی ازدواج پیوندی مقدس و میثاقی محکم و بنایی محبوب نزد خداوند است و وسیله‌ای برای تأمین بهداشت روانی، اجتماعی و اقناع و ارضای مشروع نیازهای جنسی، تولید و تربیت نسل و تحکیم مودت و رحمت است و به‌عنوان سنت حسنه نبوی مورد احترام و تکریم است.

خانواده در ایران هسته اصلی و بنیادی جامعه و اشاعه‌دهنده موارث فرهنگی و قومی و مذهبی است. واقعیت این است که کشور ما در طی نیم قرن اخیر تغییرات عمده‌ای در ساختار اجتماعی و فرهنگی به خود دیده است، معیارها و ارزش‌ها متحول شده و میل به تجمل و رفاه، قشرهای زیادی از جوانان را با خود همراه کرده و با گسترش روزافزون معیارهای مادی بر سر راه ازدواج و تخفیف معیارهای ارزشی و معنوی و افزایش هزینه‌های تشریفات، مسئله ازدواج و تشکیل خانواده نسبت به گذشته دشوارتر شده است.

آمار نمایانگر این واقعیت است که سن ازدواج در سال‌های اخیر افزایش یافته و در نتیجه، بسیاری از ازدواج‌های ثبت شده در سنین بالاتر (فاصله ۲۷ تا ۳۴ سالگی برای پسران و ۲۲ تا ۲۹ سالگی برای دختران) به وقوع پیوسته است. علاوه بر این میزان طلاق در بین زوج‌های جوان - خصوصاً در شهرهای بزرگ - رو به افزایش است.^۱

این‌گونه مسائل و تبعات نامطلوب آن، که در خیلی از موارد ناشی از سطح

۱. نسبت طلاق به ازدواج در استان تهران در سال ۱۳۸۰ برابر ۱۹/۸۵ بوده، همین آمار در سال ۱۳۷۰ معادل ۱۴/۸۰ است، سالنامه آماری استان تهران ۱۳۷۰ - ۱۳۸۰.

توقعات نابجا و معیارهای مادی و ناهنجاری‌های فرهنگی است موجب شده است تا جوانان در آستانه ازدواج، نسبت به تشکیل خانواده با ترس و بیم و تردید مواجه شوند. یکی از مسائل موجود در امر ازدواج، مسئله مهریه است که در این تحقیق سعی شده تا جایگاه و نقش اصلی مهریه در ازدواج با تاسی به منابع فقهی و قانونی معین شده و به ارائه راهکارهایی در جهت واقعی کردن مهریه بپردازیم.

مهریه

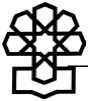
تعریف مهریه: در قرآن کریم از مهریه با الفاظ صدقه، نحلّه و فريضه یاد شده است. صدقه از ریشه صدق و به معنای راستی و نشانه صداقت مرد در تشکیل خانواده و ابراز عشق و علاقه به همسر است. نحلّه در معنای عطا و پیشکش بدون عوض است.^۱ مهر در اصل واژه عربی و معادل کابین در زبان فارسی است.^۲ قانون‌گذار ایران از مهریه تعریفی ارائه نکرده و تنها به ذکر اوصاف، شرایط و احکام آن پرداخته است. حقوق‌دانان مهر را مالی دانسته‌اند که زوج به مناسبت عقد نکاح دائم ملزم به ایفای آن به زوج می‌شود.^۳

جایگاه مهریه در شرع: خداوند طبیعت زن را طوری آفریده است که مهرپذیر است، لذا مهریه حقی است طبیعی که به دلیل طبیعت لطیف و مهرپذیر زنان بر عهده همسرانشان است و در اصل مالی است که زوج به نشانه صداقت و ابراز مهر

۱. جعفری لنگرودی، محمد جعفر، ترمینولوژی حقوق، ۱۳۷۴، ش ۵۷۰۷.

۲. عمید، حسن، فرهنگ فارسی عمید.

۳. کاتوزیان، ناصر، حقوق مدنی خانواده.

به عنوان هدیه و بخشش به زوج می‌دهد و در واقع حکمت آن این است که با دادن آن زوج به زوجه‌اش احترام و ارزش نهاده است. در قرآن کریم بارها این مسئله مورد توجه و اشاره قرار گرفته است، از جمله:

۱. و آتَوَالنِّسَاءَ صَدَقَاتِهِنَّ نَحْلَةً..... (نساء/۴). مهر زنان را به عنوان بخشش به آن‌ها پرداخت کنید.

۲. وَاِنْ طَلَقْتُمْوهُنَّ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَتَمَسُوْهُنَّ وَاَنْ تَرْضُوْهُنَّ فَرِيضَةً فَنَصْفُ مَا فَرَضْتُمْ (بقره/۲۳۷). هر گاه زنان را قبل از همبستری طلاق دادید نیمی از مهر آنان را پرداخت کنید.

۳. فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِنَّ فَآتُوْهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً..... (نساء/۲۴). پس چنانچه از آن‌ها بهره‌مند شدید آن مهر معین را که اجر (مزد) آن‌هاست به آن‌ها بپردازید.^۱

جایگاه مهریه در قانون: مهریه مورد تعریف قانون‌گذار قرار نگرفته و مواد قانونی صرفاً به بیان احکام مهر پرداخته‌اند. امام خمینی (ره) در تحریر الوسیله می‌فرماید: مهر در نکاح به منزله عوض در معاملات عادی نیست به همین جهت می‌تواند اصولاً ذکر نشود و پس از عقد، زوجین بر امری توافق نمایند و یا پس از نزدیکی مهرالمثل به عهده زوج قرار گیرد.^۲

ماده (۱۰۸۰) قانون مدنی تعیین مقدار مهر را منوط به تراضی طرفین اعلام کرده است. از آنجا که توافق سایرین بدون موافقت طرفین نکاح بر مقدار مهریه صحیح نیست، بنابراین با امضای عقدنامه توسط زوجین مهریه بر ذمه زوج قرار گرفته و برای زن از

۱. این آیه بر نکاح منقطع تفسیر شده و لذا بر مهریه نکاح منقطع اجر اطلاق شده است.

۲. الموسوی الخمینی، سید روح الله، تحریر الوسیله، ج ۲، ص ۲۹۸.

همان لحظه حق مطالبه ایجاد می‌کند.^۱ عقد نکاح اگرچه با تراضی طرفین واقع می‌شود لیکن احکام فقهی و قانونی موید این امر است که الزام مرد به تملیک یا پرداختن مهریه مبتنی بر حکم شرع است، به عبارت دیگر جنبه تکلیفی داشته و فاقد منشأ قراردادی است و به این علت در صورت اشتراط بر عدم مهریه یا سکوت طرفین در تعیین آن، این الزام از عهده زوج ساقط نمی‌گردد (مستنبط از ماده ۱۰۸۷ ق.م). در تایید مطلب مذکور در باره تملک زن در عقد نسبت به مهریه ماده ۱۰۸۲ ق.م می‌گوید: به مجرد عقد زن مالک مهر می‌شود و می‌تواند هر نوع تصرفی که بخواهد در آن بنماید.^۲

ماده (۱۰۸۵) از دیگر مواد قانون مدنی است که برای زن در رابطه با دریافت مهریه حقی قائل شده که در اصطلاح فقه حق حبس گفته می‌شود. به موجب این ماده: زن می‌تواند تا مهر به او تسلیم نشده از ایفای وظایفی که در مقابل شوهر دارد امتناع کند مشروط بر این که مهر او حال باشد و این امتناع مسقط حق نفقه نخواهد بود.^۳

مواد قانونی مذکور اهمیت و نقش و جایگاه مهر در عقد ازدواج را معلوم کرده و آثار قانونی پذیرش میزان مهریه توسط زوج را آشکار می‌سازد. بنابراین طرفین در هنگام ازدواج باید به این نکته عنایت کافی مبذول کرده و زوج نباید خارج از استطاعت مهریه‌ای را به صرف بیان معروف «مهریه را کی داده و کی گرفته» بر ذمه بگیرد، چرا

۱. در مواردی که طبق تبصره ماده (۱۰۴۱) قانون مدنی پدر برای پسر صغیرش ازدواج می‌نماید، در صورت داشتن مال، مهر بر عهده فرزند، در غیر این صورت به عهده پدر خواهد بود (تحریر الوسیله، ج ۲، ص ۳۰۲، مسئله ۲۳).

۲. برخی از فقهای امامیه مانند اسکافی معتقدند زوجه با انجام عقد تنها مالک نصف مهر می‌شود و با نزدیکی تمامی آن را مالک می‌شود، ولی مشهور فقها معتقدند با انجام عقد زن مالک تمامی مهر می‌شود، ولی به طور متزلزل و با تمکین تمامی آن مستقر خواهد شد (جواهر الکلام، ج ۲۱، ص ۱۰۸، شرح لمعه، ج ۲، ص ۱۰۰).

۳. حق حبس فقط در صورتی قابل اعمال است که مهر حال باشد و در صورتی که مهر موجد باشد این حکم ساقط است (محقق داماد، ۱۳۸۲، ص ۲۴۵).

که به محض انعقاد عقد ازدواج مهریه از جانب زن قابل مطالبه و از طرف مرد تعهد بر پرداخت ایجاد می‌کند. در حال حاضر، از آنجایی که مهریه بدون توجه به استطاعت اقتصادی پسر و عموماً از طرف خانواده دختر تعیین می‌شود و از جانب پسر هم قصد واقعی بر پرداخت مهریه وجود ندارد، مهریه‌ها جنبه تشریفاتی و نمادین پیدا کرده، با واقعیت منطبق نیست و در عمل نیز با مشکلاتی مواجه می‌شود که اقامه بسیاری از دعاوی را در دادگاه‌های خانواده به دنبال داشته است.

دلایل محدود کردن مهریه

گرایش دختران بر تعیین مهریه‌های سنگین، به تصور اینکه برای آنان پشتیبان اقتصادی ایجاد کرده و ضامن خوشبختی آنان می‌باشد، و عدم استطاعت و تمکن مالی عموم پسران بر پرداخت مهریه‌های سنگین، مهریه را به مانعی جدی و سدی مستحکم بر سر راه ازدواج جوانان مبدل کرده است. تأخیر در ازدواج و یا تصمیم بر عدم اقدام بر ازدواج دارای آثار و پیامدهای متعدد اجتماعی، فرهنگی، و روحی - روانی است، که از بحث حاضر خارج است. در هر حال، پیامدهای مذکور قانون‌گذاران و سیاست‌گذاران را بر آن داشته تا جهت حل معضل تأخیر در ازدواج به خاطر مهریه راه چاره‌ای اندیشیده و در جهت رفع این معضل تلاش کنند.

از جمله پیشنهاداتی که در این زمینه صورت گرفته تعیین سقف مهریه بوده که در تبصره ماده (۵) طرح تسهیل ازدواج جوانان مطرح و بر اساس آن قرار بود سقف مهریه ازدواج برای هر منطقه را کمیته سامان ازدواج تعیین و مشخص کند. بدین

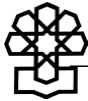
ترتیب، رعایت سقف تعیین شده ملاک صدور سند برای دفاتر ثبتی است. این تبصره مورد موافقت قرار نگرفته و طرح مزبور در سال ۱۳۸۴ بدون تبصره مذکور به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید.

ایرادها و انتقادات به طرح تعیین سقف مهریه

تعیین سقف مهریه از جهات متعدد مورد نقد و عدم پذیرش فقها، حقوق‌دانان و صاحب‌نظران قرار گرفته است. به برخی از نظرات مخالف در این زمینه می‌پردازیم:

۱. مخالفت محدود کردن مهریه با اصل آزادی اراده: عقد ازدواج یک قرارداد طرفینی است و طرفین حق دارند به هر میزان مهریه و یا جعل هر نوع شرطی که خلاف مقتضای عقد نباشد با هم توافق کنند. در حالی که تعیین سقف برای مهریه به صورت قانونی دخالت دولت در امور خصوصی مردم است. به علاوه، چنان چه بپذیریم که مهریه هدیه و بخشش مرد نسبت به زن است چه طور می‌شود برای هدیه سقف تعیین کرد.

۲. حق شرعی دختر در تعیین مهریه: سقف نهادن برای مهریه موجب تحدید حقوق دختران خواهد شد. از نظر فقهی آزادی دختران در تعیین مهریه از مسلمات فقه و حقوق اسلامی بوده و هیچ منبعی حق محدود کردن این حق را ندارد و تعیین سقف مهریه به معنای تحدید حق دختران در تعیین مهریه است. مهریه به‌عنوان حقوق زن در خانواده محسوب می‌شود و در برابر آن حقوق دیگری برای مرد در نظر گرفته شده است از جمله سرپرستی خانواده، حق طلاق، اجازه خروج از کشور و حتی

خروج از منزل برای زن، ایجاد مانع جهت اشتغال به کار یا تحصیل، حق نگهداری و حضانت فرزندان بعد از ۷ سال، و ... که این امتیازات در مقابل تکلیف مهریه است و در فقه و حقوق اسلامی دختران آزادی مطلق در تعیین مهریه دارند. این حق از نظر فقهی آن چنان اهمیت دارد که پس از مرگ زوجه ماترک او محسوب شده و در حیات زن نیز جزء دیون ممتاز مرد به حساب آمده و در رأس سایر بدهی‌های مرد قرار می‌گیرد.

۳. مهریه قیمت نیست تا بتوان برای آن سقف تعیین کرد، زیرا ازدواج براساس علاقه و محبت طرفین انجام می‌پذیرد و برخلاف سایر معاملات که باید کالا با مبلغ برابری داشته باشد، مهریه در اصل نوعی هدیه از طرف زوج به زوجه به‌منظور احترام و علاقه است و محدودیت‌بردار نیست.^۱

۴. تعیین سقف مهریه، نگرانی زوج از دادن مهریه‌های سنگین را برطرف نخواهد کرد، زیرا اگر کسی بالاتر از این مقدار بخواهد مهریه قرار دهد می‌تواند با تضمین‌هایی از قبیل ضمانت ملکی، اسناد دارای اعتبار مالی و ... در دفاتر ثبت اقدام کند که در صورت طلاق یا مطالبه زوجه، زوج ملزم به پرداخت مبلغ مهریه است و در غیر این صورت مورد تضمینی مهریه به نفع زن معادل مبلغ مهریه واگذار می‌شود. پس عملاً باز هم مهریه‌های با رقم بالا تعیین می‌شود و این امر موجب رواج اسناد غیررسمی ازدواج و مهریه و مفاسد خاص می‌شود.

۵. قانون موجود برای مهریه تضمین قرار داده و زوجه با مراجعه به اداره ثبت اسناد و محاکم قضایی برای وصول مهریه خود می‌تواند اقدام کند و نیازی به یک

۱. حجت الاسلام رازینی، رئیس دیوان عدالت اداری

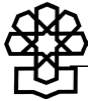
قانون جدید نیست.

۶. عده‌ای از کارشناسان معتقدند در امر ازدواج بالا بودن مهریه مشکل ثانویه به حساب می‌آید و علت افزایش سن ازدواج و افزایش طلاق صرفاً در موضوع مهریه خلاصه نمی‌شود، بلکه عوامل مهم دیگری همچون تورم، بیکاری، مسکن، مهاجرت و نقش بسیار پررنگ‌تری را ایفا می‌کنند.

از مجموع نظرات ارائه شده در خصوص تعیین سقف برای مهریه استنباط می‌شود که مخالفین نه تنها چنین اقدامی را مخالف اصول و قواعد حقوقی و شرعی تلقی کرده و دخالت دولت در این زمینه را که حوزه شخصی و خصوصی افراد تلقی می‌شود مذموم می‌دانند، بلکه آن را عملاً نیز در حل مشکلات موثر و کافی نمی‌دانند. در برابر انتقادات مذکور برخی به دفاع از تحدید میزان مهریه پرداخته‌اند که به دلایل آنان می‌پردازیم:

موافقین تحدید مهریه معتقدند که اگر چه باید پذیرفت که محدودیتی برای تعیین مهریه در شرع وجود ندارد، ولی اگر این مسئله حکومتی شد، شرعیت پیدا خواهد کرد. گاهی به خاطر مصالح عمومی و اجتماعی و سرنوشت نسل جوان و جلوگیری از مهریه‌های سنگین، حکومت اسلامی می‌تواند به‌عنوان حکم ثانویه، محدودیتی را برای میزان مهریه تعیین کند.^۱ دولت در بسیاری از امور شخصی به دلیل آثار اجتماعی دخالت کرده، مانند قانون منع استفاده از ماهواره در منازل، کنترل و از دسترس خارج کردن برخی سایت‌های اینترنتی، تنظیم خانواده و کنترل جمعیت، اجباری کردن آموزش برای فرزندان، ... همچنین در موارد خانوادگی مانند تکلیف مرد در دادن نفقه،

۱. حجت الاسلام محمد تقی رهبر، عضو کمیسیون فرهنگی مجلس شورای اسلامی.

حق دریافت نفقه از جانب زن، داشتن حق و تکلیف به تمکین از جانب زن و مرد، و به‌علاوه تعیین سقف مهریه مانعی برای افراد جهت تعیین مازاد بر مبلغ مهریه را ایجاد نمی‌کند. زوجین می‌توانند علاوه بر میزان ثبت شده مبلغی را به‌عنوان مازاد مهریه توافق کنند و زوج با ثبت قانونی آن نسبت به مبلغ مازاد شرعاً و قانوناً متعهد است.

بررسی قانونی تعیین سقف برای مهریه

برخی مواد قانونی با تعیین سقف برای مهریه مغایرت دارد که به ذکر آن‌ها می‌پردازیم:

۱. بنا بر ماده (۱۰) قانون مدنی هر کسی می‌تواند قراردادی که مخالف شرع و قانون نباشد منعقد نماید. بنابراین اصل آزادی بر انعقاد قرارداد به‌عنوان یک اصل پذیرفته شده است و نشان داده است که حقوق باید در خدمت اراده افراد باشد نه اراده افراد در خدمت حقوق، لذا برای ایجاد یک اثر حقوقی و انعقاد پیمان به شرط دارا بودن قصد و رضا، توافق دو اراده و سلامت آن، همه اشخاص می‌توانند قرارداد را به هر شکلی که تمایل داشته باشند منعقد نمایند و آثار آن را آزادانه مشخص نمایند. زیرا براساس اصل آزادی اراده‌ها یک قرارداد فقط با رضایت طرفین محقق می‌شود و تا هنگامی که این قرارداد در اثر توافق دیگر همانند اقاله و یا دلایل قانونی فسخ نشده باشد طرفین مجبور به اجرای آن بوده و حتی دادگاه هم نمی‌تواند به دلیل اجرای عدالت و یا مصالح دیگر یکی از طرفین را از اجرای قرارداد بازدارد، زیرا مفاد قرارداد مورد توافق طرفینی همان قانون بوده و قاضی نیز مکلف به اجرای قانون می‌باشد، مگر اینکه در قرارداد شرایط عمومی صحت رعایت نشده باشد یا مخالف نظم عمومی و

اخلاق حسنه باشد. در حال حاضر هم مهریه‌ها براساس توافق و رضایت زوجین صورت می‌گیرد و هیچ فردی نیست که به اجبار نرخ مهریه را بپذیرد.

۲. ماده (۱۰۸۰) قانون مدنی نیز تعیین مقدار مهریه را منوط به تراضی طرفین دانسته است و این تراضی با ایجاد محدودیت قانونی مغایرت دارد.

۳. جهت تعیین مهرالمتعه ماده (۱۰۹۴) قانون مدنی حال مرد را از حیث غنا و فقر مورد ملاحظه قرار می‌دهد، در نتیجه نمی‌شود یک سقف ثابتی را در مهرالمتعه معین کرد.

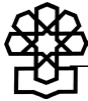
۴. ماده (۱۰۸۷) قانون مدنی نیز تأکید می‌کند که اگر در نکاح دائم مهر ذکر نشده باشد یا عدم مهر شرط شده باشد نکاح صحیح است و طرفین می‌توانند بعد از عقد، مهر را به تراضی معین کنند و....

ملاحظه مواد مذکور ما را به این نتیجه می‌رساند که تعیین سقف مهریه مخالف اصل آزادی اراده‌هاست و مغایرت با مواد (۱۰)، (۱۰۸۰)، (۱۰۸۷) و (۱۰۹۴) قانون مدنی است.^۱

راهکارهای پیشنهادی در جهت واقعی کردن مهریه

با توجه به محدودیت‌های شرعی و قانونی در تعیین سقف برای مهریه و مخالفت‌های متعدد فقها و حقوقدانان نسبت به طرح مذکور، جهت حل مشکل مهریه‌های سنگین به

۱. بشیری و اسدی، لیلا، کارشناس امور حقوقی.

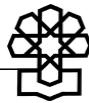
عنوان یکی از موانع ازدواج جوانان، راهکارهای ذیل مورد پیشنهاد قرار گرفته است:^۱

راهکار اول - فرهنگ‌سازی

فرهنگ‌سازی، در صورتی که مبتنی بر اصول و قواعد صحیح اقتصادی و اخلاقی انجام گیرد، از مؤثرترین و کاراترین ابزارهای تعدیل مهریه محسوب می‌شود. دولت مکلف است با تمسک به ادبیات غنی فقهی و با تبیین اهداف وضع مهریه برای زن در ازدواج، و به‌منظور ترویج و تکریم سنت حسنه ازدواج فرهنگ‌سازی کرده و به ترویج الگوهای مطلوب با استفاده از امکانات رسانه‌های ملی و سازمان‌های فرهنگی به‌خصوص دانشگاه‌ها بنماید.

ترویج و تفهیم این مطلب به پسران که مهریه عندالمطالبه بوده و به محض وقوع عقد از جانب زن قابل مطالبه است و باید در حد معقول و قابل پرداخت تعیین شود، می‌تواند بسیاری از توافقاتی که در دوران خواستگاری و نامزدی بر مبنای احساسات صورت می‌گیرد را تعدیل کند. از طرف دیگر تفهیم این مطلب به دختران در حال ازدواج که مهریه‌های سنگین به آن‌ها ارزش و بهای بیش‌تری نداده و موجبات احترام و توجه بیش‌تر زوج به آنان را فراهم نمی‌کند، می‌تواند در تعیین مهریه متعادل توسط آنان کمک کند.

۱. راهکارهای ارائه شده حاصل تشکیل دو جلسه کارشناسی در مرکز با حضور خانم رنجبر (معاون مجتمع قضایی شهید بهشتی)، آقای دکتر حیاتی (کارشناس حقوقی مرکز توسعه قضایی) و همچنین کسب نظرات کارشناسی از آقای کرباسچی (رئیس شعبه ۲۶ دادگاه تجدید نظر تهران)، و آقای نجفی (قاضی سابق مجتمع قضایی شهید مطهری و وکیل پایه یک دادگستری) است.

راهکار دوم - اصلاحات قانونی در جهت ایجاد امنیت اجتماعی برای زن

ازدواج بر مبنای عشق و علاقه استوار بوده و کاربرد قانون معمولاً در موارد بروز اختلافات خانوادگی است. برای حل معضل بالا بودن مهریه لازم است به علل گرایش تعیین مهریه‌های سنگین از طرف دختران توجه شود: مرد براساس قانون به عنوان رئیس و تأمین‌کننده معاش و نفقه زن، دارای قدرت اقتصادی بوده و زن از این جهت به وی وابسته است. از طرف دیگر، طلاق بر اساس قانون به دست مرد بوده و او می‌تواند هر زمان که بخواهد از طریق مراجعه به دادگاه با پرداخت حقوق مالی زن و بدون رضایت وی، علقه زوجیت را قطع و زن را مطلقه کند. این در حالی است که زن مطابق قانون حقی بر طلاق نداشته و در صورتی که خواهان طلاق باشد مجبور است جهت کسب رضایت مرد نسبت به طلاق، وی را راضی کرده و از همه یا بخشی از حقوق مالی خویش گذشت کند. گذشت از مهریه سنگین توسط زن، در صورت بروز اختلاف، تنها ابزاری است که زن می‌تواند با توسل به آن موافقت مرد را برای جدایی یا کسب حضانت فرزندان جلب کند. در حالی که بنا بر اصل ۲۱ قانون اساسی وظیفه دولت است زمینه‌های مساعد برای رشد شخصیت زن و احیای حقوق مادی و معنوی او ایجاد کند، قانون‌گذار خانواده در جهت تحقق اصل مزبور کوششی نکرده، بلکه با طرح سقف برای مهریه در نظر دارد حقوق فعلی زن را نیز تحدید کند. در صورت بروز اختلافات خانوادگی و عدم امکان سازش، زن با عدم امکان استفاده از حق طلاق، از چه حربه‌ای برای جدایی می‌تواند استفاده کند. در موارد مذکور زن تنها با ابزار مهریه می‌تواند از سوءاستفاده‌های احتمالی مرد پیشگیری کند. چنان چه در نظر داشته باشیم که میزان مهریه‌ها در جامعه کاهش یابد باید در پی راهکارهای قانونی برای افزایش امنیت زن در استیفای حقوقی مالی

وی باشیم. در این زمینه امام خمینی (ره) مطرح فرموده‌اند: «برای زنان محترم شارع مقدس راه سهل معین فرموده است تا خودشان زمام طلاق را به دست گیرند. به این معنی که در ضمن عقد نکاح اگر شرط کنند که وکیل باشند در طلاق به صورت مطلق، یعنی هر موقعی که دلشان خواست طلاق بگیرند و یا به صورت مشروط، یعنی اگر مرد بدرفتاری کرد یا مثلاً زن دیگری گرفت، زن وکیل باشد که خود را طلاق دهد، دیگر هیچ اشکالی برای خانم‌ها پیش نمی‌آید و می‌توانند خود را طلاق دهند».^۱ بنابراین گنجاندن شرط وکالت به زن در طلاق در شرایط ضمن عقد سندهای نکاح، می‌تواند بدون نیاز به قانون‌گذاری مجدد مشکل مهریه را رفع کرده و با ایجاد امنیت قانونی برای زنان، موجب کاهش میزان مهریه در جامعه شود.

راهکار سوم - طرح بیمه همگانی

به ابتکار بیمه ایران از اردیبهشت ماه ۱۳۸۳ با هدف ترویج و توسعه فرهنگ بیمه‌ای طرح بیمه مهریه، جهیزیه، و طلاق معرفی و اعلام شد:

بیمه مهریه

بیمه مهریه تضمینی مطمئن برای پرداخت تمام یا قسمتی از مهریه و پشتیبانی مالی مناسبی است که زوج می‌تواند از مزایای آن به شرح ذیل بهره‌مند شود:

۱. در صورت حیات زوج در پایان مدت بیمه، سرمایه اصلی بیمه‌نامه به صورت یکجا و یا مستمری به زوج پرداخت می‌شود.

۱. امام خمینی، صحیفه نور، جلد ۱۰، ص ۷۸.

۲. در صورت از کار افتادگی دائم و کامل زوج در طول مدت بیمه، بیمه‌گذار از پرداخت اقساط بعدی حق بیمه تا پایان مدت بیمه معاف شده و تعهدات بیمه‌گر کماکان در موعد مقرر انجام خواهد گرفت.

۳. در صورت فوت بیمه شده در طول مدت بیمه سرمایه اصلی بیمه‌نامه به زوج پرداخت خواهد شد.

۴. در صورت فوت بیمه شده بر اثر حادثه دو برابر سرمایه اصلی بیمه‌نامه به زوج پرداخت خواهد شد.

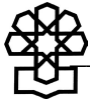
۵. چنانچه زوج بعد از گذشت حداقل ۶ ماه از تاریخ شروع بیمه‌نامه و پرداخت حق بیمه مربوطه توسط بیمه‌گذار و قبل از پایان مدت بیمه مطلقه شود ذخیره پس اندازی بیمه‌نامه تا تاریخ پرداخت حق بیمه به بیمه‌گذار پرداخت خواهد شد.

۶. زوج به میزان ۷۰٪ در منافع حاصل از عملیات بیمه‌گری در این بخش سهیم بوده و در صورت تشکیل منافع مزبور، سرمایه اصلی بیمه‌نامه به اضافه سرمایه‌ای که از محل مشارکت در منافع ایجاد شده است به وی پرداخت خواهد شد.

۷. زوج می‌تواند پس از گذشت حداقل دو سال از شروع بیمه و پرداخت مستمر حق بیمه مربوط و با موافقت بیمه‌گذار از محل ذخیره پس‌اندازی بیمه‌نامه تقاضای وام کند.

طرح بیمه مهریه و بیمه طلاق، همچنین توسط سازمان بهزیستی نیز در سال ۱۳۸۳ مورد پیشنهاد قرار گرفت. بیمه مهریه به‌منظور مقابله با وابستگی‌های اقتصادی زنان غیرشاغل طراحی شده و با مبلغی بسیار ناچیز اما قابل پرداخت، سرمایه‌ای مفید و تأمین‌کننده آتیه زنان خواهد بود.^۱ طبق این بیمه، افراد هنگام ازدواج ۱۰ درصد

۱. مصطفی اقلیما (روان‌شناس)، جام جم، ۱۳۸۳/۵/۲۹.

مهریه تعیین شده را به بیمه می‌پردازد و تا زمانی که زن از مرد جدا شود و مرد هم مهریه زن را پرداخت نکرده باشد بیمه یک حقوق ماهیانه به زن می‌دهد تا زن در رفاه و آرامش روحی - روانی باشد.

مزایای بیمه مهریه و طلاق

گروهی عقیده دارند با ترویج این روش میزان و مقدار مهریه در سطح جامعه کاهش می‌یابد و زنان هم در هنگام جدایی از امنیت فکری بیش‌تری برخوردارند.

زنان پس از جدایی از همسر به دلیل بیکاری و عدم حمایت دولت و خانواده از لحاظ مالی قادر به امرار معاش نیستند در حالی که این طرح می‌تواند برای این افراد و حمایت از زنان بی‌سرپرست مفید واقع شود. بنا بر آمار اعلامی توسط سازمان بهزیستی کشور در سال ۱۳۸۳ زنان سرپرست خانوار تنها از ۸ درصد سهم اشتغال برخوردارند و ۹۲ درصد جویای کار و خانه دار بوده و تنها ۱۷ درصد آن‌ها دارای مهارت فنی و حرفه‌ای بوده و ۲۶ درصد نیز بی‌سواد هستند. بنابراین بیمه‌نامه مهریه تضمینی مطمئن برای پرداخت تمام یا قسمتی از مهریه و پشتیبانی مالی مناسبی برای زوج است.

معایب بیمه مهریه و طلاق

بسیاری با این طرح مخالفند زیرا قوانین دست و پاگیری را به امر ازدواج بار می‌کند. به عقیده این گروه به جای اجرایی کردن چنین طرح‌هایی در جامعه می‌باید طرحی ارائه شود تا زوجین در یک حد مشخص و معقول مهریه تعیین کنند و مطابق واقعیت و

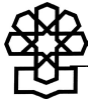

شرایط اقتصادی خود تصمیم بگیرند تا در صورت طلاق پرداخت مهریه برای مرد مشکل‌ساز نشود. علاوه بر اینکه اصلاً استفاده از بیمه در زندگی روزمره و فعالیت‌های جاری مردم ما چندان مورد استقبال قرار ندارد.

راهکار چهارم - عند الاستطاعه کردن مهریه

به‌منظور کاهش زندانیان عاجز از پرداخت مهریه، جلوگیری از نابودی خانواده‌ها و کاستن از موارد سوءاستفاده از مهریه به عنوان ابزار فشار، طرح‌های مختلفی پیشنهاد شده است مانند اصلاح ماده (۲) قانون نحوه اجرای محکومیت‌های مالی مبنی بر عدم بازداشت زوج جهت وصول مهریه، ارجاع پرونده‌های مطالبه مهریه به شوراهای حل اختلاف و ... طبق بخشنامه شماره ۵۳۹۵۸/۳۴/۵ مورخ ۱۳۸۵/۱۱/۷ صادره از سوی معاون رئیس قوه قضائیه و ریاست سازمان ثبت اسناد و املاک کشور، سردفتران ازدواج مکلفند در موقع اجرای صیغه عقد و ثبت واقعه ازدواج، در صورتی که زوجین بر نحوه پرداخت مهریه بر عند الاستطاعه مالی زوج توافق کنند، به‌صورت شرط ضمن عقد درج و به امضای زوجین برسانند.

این بخشنامه به هیچ وجه به معنای تبدیل مهریه از عندالمطالبه به عند الاستطاعه نیست و زوجین نباید دغدغه‌ای در مورد وضعیت قبلی، یعنی عندالمطالبه بودن مهریه داشته باشند، بلکه سردفتران ازدواج را مکلف کرده است که به زوجین اعلام دارند که می‌توانند نحوه پرداخت مهریه را به‌عنوان شرط ضمن عقد به صورت عند الاستطاعه تعیین کنند. بدیهی است که اشتراط عند الاستطاعه بودن نسبت به نکاح‌های وقع شده در گذشته موثر نبوده و اثر آن فقط نسبت به آینده است.

ایرادهای عند الاستطاعه شدن مهریه

نسبت به بخشنامه مبنی بر عند الاستطاعه شدن مهریه ایراداتی وارد شده است که عبارتند از:

۱. طبق ماده (۱۰۸۳) قانون مدنی: «برای تأدیه تمام یا قسمتی از مهریه می‌توان مدت یا اقساطی قرار داد». یعنی تقریباً همان مفهوم عند الاستطاعه بودن مهریه در قانون بیان شده بوده است و این بخشنامه تنها آزادی اراده را محدود کرده است.
۲. طبق ماده (۲) قانون نحوه اجرای محکومیت‌های مالی، حق تقاضای طلبکار در بازداشت کردن بدهکار تا زمان پرداخت و حصول براءت ذمه را به رسمیت شناخته و جدا کردن بخشی از طلبکاران به بهانه آنکه طلب آن‌ها ناشی از ازدواج است به مفهوم تحدید حقوق زنان تعبیر خواهد شد.
۳. ممتاز شناختن طلب بابت مهریه به‌منظور حمایت از زنان و تأمین آتیه آنان است که یکی از افتخارات فقه اسلام است چنانچه پرداخت مهریه ملزم به اثبات استطاعت مدیون از طرف زوجه گردد، کار قانونی بسیار سختی است در حالی که در دیگر مطالباتی که دائن بابت امری غیر از مهریه دارد، نیازی به اثبات استطاعت مالی مدیون ندارد و پیش‌بینی این وضعیت در زمان مطالبه مهر دور از عدالت و انصاف و موجب تضییع حقوق زنان است. مگر اینکه فرض قانونی بر استطاعت باشد و عدم استطاعت را مرد که مدعی است اثبات کند.
۴. قید عند الاستطاعه بودن مهریه تحدیدی بر اصل عندالمطالبه بودن آن طبق قانون مدنی است.

راهکار پنجم - سایر راهکارها

از دیگر راهکارهای مفید در حل مشکلات ناشی از مهریه عبارت از:

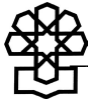
- سعی در ارجاع پرونده‌های مطالبه مهریه به شوراهای حل اختلاف که سبب کاهش حجم پرونده‌های مربوط در دادگاه‌ها می‌شود.

- تسریع در رسیدگی به تقاضای اعسار زوج و اجرای فوری حکم اعسار. اتخاذ چنین شیوه‌ای این امکان را برای زوج فراهم می‌کند که بتواند قبل از زندان تقاضای اعسار کرده و آن را اثبات کند. زیرا در بحث مهریه بر خلاف سایر بدهکاری‌ها، مالی را از کسی دریافت نکرده که بگوییم اصل بر این است که او دارایی دارد. البته در این زمینه رأی وحدت رویه‌ای وجود دارد که تا حدودی به این مطلب پرداخته و اثبات اعسار قبل از زندان را تأکید کرده است.

راهکار پیشنهادی در قانون مدنی

قانون مدنی به سه شیوه جهت تعیین مهریه اشاره کرده است:

قانون مدنی در ماده (۱۰۸۹) اختیار تعیین مهر را به شوهر یا شخص ثالثی واگذار کرده که در این صورت شوهر یا شخص ثالث می‌تواند مهر را هر قدر بخواهد معین کند. با دادن اختیار به شوهر یا شخص ثالث در تعیین میزان مهریه امکان تعیین مهریه‌های سنگین باقی مانده و در جهت کاهش میزان مهریه کمکی نمی‌کند. از طرف دیگر قانون‌گذار در ماده (۱۰۹۰) اختیار تعیین مهر را به زن داده است. در این صورت زن نمی‌تواند بیش‌تر از مهرالمثل معین کند. به علاوه، ماده (۱۰۹۱)

ق.م. مقرر می‌دارد که برای تعیین مهرالمثل باید حال زن از حیث شرافت خانوادگی و سایر صفات و وضعیت او نسبت به امثال و اقربان و اقارب و همچنین معمول محل و غیره در نظر گرفته شود. دادن اختیار به زن در تعیین مهریه، با توجه به محدودیت قانونی، ما را در رسیدن به هدف که همان تعدیل مهریه باشد، نزدیک تر می‌کند.

به نظر می‌رسد با عمل به مواد (۱۰۹۰) و (۱۰۹۱) قانون مدنی در تعیین میزان مهریه به راه حل مطلوب‌تری خواهیم رسید زیرا:

اولاً در این خصوص زوج را شایسته تعیین مهریه دانسته‌ایم و به نوعی برای او احترام قائل شدیم.

ثانیاً همان طوری که در ماده (۱۰۹۰) قانون مدنی آمده زوج نمی‌تواند بیش‌تر از مهرالمثل معین کند، لذا زوج نگران تعیین مقدار مهریه گزاف و غیر معقول از طرف زن نخواهد بود، چون کافی است با اعلام مراتب به دادگاه اعلام کند زوج از اختیار خود سوءاستفاده کرده و درخواست تعدیل آن را بخواهد که در این صورت با ارجاع موضوع به کارشناس خبره میزان مهرالمثل را کارشناس به دادگاه اعلام و در واقع با توجه به ممنوعیت زوج از تعیین مهریه بیش از مهرالمثل، عملاً همه مهریه‌ها بیش از مهرالمثل نمی‌رود و در واقع سقف مهریه همان مهرالمثل می‌شود.

ثالثاً می‌توان هیئتی از کارشناسان دادگستری تشکیل داد تا با در نظر گرفتن عواملی مانند امنیت و استقلال اقتصادی - اجتماعی زن، و در جهت حفظ و ضمانت اجرای آن، مهرالمثل را تعیین و نظارت کند. در این صورت می‌توان مطمئن بود که زوج به مهر واقعی که حق مسلم و عندالمطالبه اوست رسیده است.

شماره مسلسل: ۸۵۹۶

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: بررسی معضل بالا بودن مهریه در نکاح

Report Title: Intestigation of the Problem of Dowry in Marrigae

نام دفتر: مطالعات فرهنگی

تهیه و تدوین: لمیاء رستمی تبریزی

سایر همکاران: شهناز رجبی

ناظر علمی: معاونت پژوهشی

متقاضی: احمد توکلی (رئیس مرکز پژوهش‌ها)

ویراستار: —

واژه‌های کلیدی و معادل انگلیسی آن‌ها:

۱. ازدواج (Marriage)

۲. مهریه (Dowry)

منابع و مآخذ تهیه گزارش:

۱. قرآن کریم بررسی سوره نساء.

۲. قانون مدنی ایران و بررسی مواد قانونی مربوط به مهریه ۱۰۷۸ تا ۱۱۰۱.

۳. بررسی مقالات و مطبوعات و نظر متخصصین و کارشناسان مختلف در زمینه مهریه.

تاریخ انتشار: ۱۳۸۶/۷/۱۷